

Історичному факультету Одеського національного університету Федір Олександрович Самойлов віддав усе своє життя, починаючи від студентської лави і закінчуючи професором кафедри. Для нього завжди важливим було те, що він є одесит, історик, батько. Для усіх, хто пам'ятав Ф. О. Самойлова, він залишиться висококваліфікованим професіоналом-викладачем, науковцем-краєзнавцем, працями якого буде користуватись ще не одне покоління молодих одеських істориків.

О. Б. Дьомін

УДК 92:929ГРЄВЦОВА

СЛОВО ПРО ПРОФЕСОРА ІРЕНУ СВІТОЗАРІВНУ ГРЄБЦОВУ

Спілкування с цією жінкою завжди викликає захоплення. Захоплення думками, манерою розмови та викладу ідей, розсудливістю, практичними порадами, відсутністю роздратування, навіть після зовсім безглузких запитань, розумінням клопотаності співбесідника. Та головне, завжди чарівна посмішка, яка і надихає, і обеззброює. Коли Ірена Світозарівна входить на кафедру, здається, що в помешканні зразу становиться світліше і тепліше.

Ці людські якості гармонійно поєднуються в ній з високим професіоналізмом. Чисельні монографії і статті підтверджують дану характеристику. Підвалини цього закладались на історичному факультеті Одеського державного університету імені І. І. Мечникова. Але шлях до нього виявився звивчастим. І. С. Гребцова народилась 10 жовтня 1950 року в далекій Казані в родині військовослужбовця. Особа батька Світозара Боц заслуговує на особливу увагу. Словенець за місцем народження, активний учасник національно-визвольної боротьби в Югославії часів Другої світової війни, нагороджений чисельними орденами та медалями, був спрямований на навчання до Радянського Союзу. Тут в його долю втрутились міждержавні югославсько-радянські відносини: конфлікт Сталіна з Тіто закрив дорогу до дому тим, хто перебував в радянській країні. Почалась довготривала служба в лавах Радянської армії. Разом з батьком, якому приходилось міняти гарнізо-

ни за наказом командування, І. С. Гребцова навчалась в різних містах великої країни. В перший клас вона пішла в Ленінграді, а закінчувати школу довелось в місті Бендери (Республіка Молдова). Отож, неминучим став шлях до Одеського університету. В стінах історичного факультету формувався науковий світогляд, вимогливість до себе молодого науковця. Серйозна, працююча студентка попала в поле зору провідних викладачів кафедри історії СРСР. Виступи з доповідями на засіданнях студентських кружків, студентських наукових конференцій, активна участь в роботі керівних органів наукового студентського товариства факультету і університету стали підґрунтям наступного етапу її життя. Після закінчення університету І. С. Гребцова працювала в школі, але потяг до науки та авторитет, завойований в студентські роки, дозволив їй поступити в аспірантуру кафедри історії СРСР. Керівником кандидатської дисертації була професор, декан історичного факультету З. В. Першина. В ці роки визначились наукові уподобання молодого вченого: російська історія XIX ст. І кандидатська дисертація «Суспільно-політична боротьба на сторінках преси України періоду першої революційної ситуації», і докторська дисертація «Періодична преса в суспільному розвитку Південного степового регіону Російської імперії (1820-1865)» були захищені на засіданнях спеціалізованої вченої ради в Одеському університеті.

В 1982 р. І. С. Гребцова перейшла з Одеського історико-краєзнавчого музею до Одеського державного університету імені І. І. Мечникова. Вона працювала на різних кафедрах, пройшовши шлях від старшого викладача до професора кафедри нової та новітньої історії. Під її керівництвом захищено декілька кандидатських дисертацій. Багато уваги довелось приділяти суспільній роботі: заступник декана історичного факультету по роботі з іноземними студентами, голова факультетського профспілкового бюро, заступник декана з наукової роботи, відповідальний секретар факультетської збірки «Записки історичного факультету». Усюди вона відповідально ставилась до доручених справ, не жалкуючи власного часу.

Проте вистачало насаги на працю над монографіями. В результаті світ побачили 5 монографій кожна обсягом не менше

280 сторінок. Монографія І. С. Гребцової «Періодична преса в суспільному розвитку Південного степового регіону Російської імперії (друга третина ХІХ ст.)» стала непересічним явищем в пострадянській історіографії. Вона показала, як в контексті розвитку російської преси йшов процес становлення регіональної преси в причорноморських степових губерніях імперії. В її полі зору опинились видання офіційної, відомчої, науково-спеціалізованої, приватної преси. Авторка, вивчаючи регіональну періодику як єдину систему, визначила основні типологічні ознаки ідейної спрямованості газет та журналів. На підставі цього вона виділила сім типів видань: літературні, літературно-суспільні, суспільно-політичні, спеціально-наукові, спеціально-господарчі, духовні і довідкові. Значна увага була приділена особистостям журналістів, які працювали в Одесі, Кишиневі, Катеринославі, Миколаєві, Ростові-на-Дону, Сімферополі, Таганрозі. В результаті І. С. Гребцова представила зріз періодичної преси значного регіону імперії та показала яким чином в ті часи преса впливала на суспільство. Монографія отримала позитивний відгук не тільки в Україні, але й в сусідніх державах.

Наступним напрямком наукових досліджень І. С. Гребцової стала історія благодійництва та меценатства на півдні Російської імперії, та Одеси, зокрема. В монографії «Становлення державного піклування та громадської добродійності в Одесі в кінці ХVІІІ – 60-і рр. ХІХ ст. (В аспекті проблеми: центр – регіону)», написаній спільно із сином, кандидатом політичних наук В. В. Гребцовим, розкритий феномен благодійності в Російській імперії та особливості його розвитку в Одесі. Автори залучили широке коло ніким не використаних архівних джерел державного архіву Одеської області та Російського державного історичного архіву, матеріали загальноросійської та одеської преси. Це дозволило їм прослідкувати еволюцію доброчинства, яке походило як з держави, так і від приватних осіб. Висновки, зроблені в книзі, показали наявність широкого кола органів державного піклування і громадської добродійності в Одесі. В приморському місті суспільна благодійність помітно відрізнялась від столичних аналогів. Тут були майже відсутні благодійні організації, які мали суто стано-

вий характер: більшість благодійних проектів включала допомогу різним станам. До того ж, одне із самих важливих місць в загальноміській системі соціального захисту мала етно-конфесійна благодійність. В результаті, незважаючи на лиха, які випадали на долю Одеси, наявність структур благодійності дозволяли мінімізувати негативні наслідки соціальних та природних стихій.

В наступних монографіях були розглянуті процеси становлення жіночого благодійного руху на півдні Російської імперії в першій половині XIX ст. та розвиток благодійності в середовищі викладачів, службовців та студентів Новоросійського університету в другій половині XIX – початку XX ст. Своїми дослідженнями І. С. Гребцова фактично закрила тематику благодійності на півдні Російської імперії. Наступні роботи в цьому напрямку можуть лише додати нові факти, але не спростувати загальну концепцію.

В науковому доробку І. С. Гребцової, крім монографій, учбові посібники, колективні праці та десятки наукових статей. Зараз вона розпочала новий науковий проект, пов'язаний з історією Одеського учбового округу, якій, безсумнівно, втілиться в нову серію монографій.

Творчу наснагу І. С. Гребцовій надає родина. Багато значить для життя науковця, що і чоловік – В. М. Гребцов, і син – В. В. Гребцов є гуманітаріями, як за покликанням, так і за професією. Їх підтримка додає бажання плідно працювати і далі.

Колектив кафедри нової та новітньої історії бажає І. С. Гребцовій плідної роботи по вихованню та навчанню студентської молоді, нових дисертантів, чисельних публікацій, міцного здоров'я та творчого довголіття.